

ACTA POLITOLOGICA

www.acpo.cz

INTERNETOVÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS

2016 | Vol. 8 | No. 1 | ISSN 1803-8220

NOVOTNÝ, Lukáš (2016). Úspěchy Alternative für Deutschland ve třech zemských volbách v Německu. *Acta Politologica* 8, 1, 40–50. ISSN 1803-8220.

Tento článek podléhá autorským právům, kopírování a využívání jeho obsahu bez řádného odkazování na něj je považováno za plagiátorství a podléhá sankcím dle platné legislativy.

Internetový recenzovaný časopis vydává
Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze,
Katedra politologie Institutu politologických studií

Úspěchy *Alternative für Deutschland* ve třech zemských volbách v Německu

Lukáš Novotný¹

Abstract:

*Cílem předložené studie je se zabývat příčinami úspěchů strany *Alternative für Deutschland* (AfD) ve třech zemských volbách, které proběhly v Německu v druhé polovině minulého roku. V nich byla tato euroskeptická strana úspěšná a získala vždy minimálně 10 procent hlasů. Do německé politiky se tak ještě silněji než doposud dostal vůbec poprvé vysloveně euroskeptický politický subjekt. Stať vyloží jednak úspěchy strany v jednotlivých zemských volbách a představí témata, díky nimž strana oslovila voliče. Teoreticky vyjde z premisy, že AfD je tzv. výklenková strana/niche party (koncept Bonnie Meguidové). Ukáže, že zatímco v celoněmeckých volbách (spolkových nebo volbách do Evropského parlamentu), je ústředním tématem euroskepticismus, tak ve volbách do zemských parlamentů se tímto tématem stává spíše přistěhovalectví a vnitřní politika.*

Key words: *Germany, niche party, Alternative für Deutschland, euroskepticism, refugees*

Úvod

Celkem 2 056 985 voličů odevzdalo při volbách do německého spolkového sněmu (Bundestagu), konaných dne 22. září 2013, svůj hlas straně Alternativa pro Německo (*Alternative für Deutschland*, AfD). Straně tím napomohli k celkovým 4,7 procentům hlasů, které byly tehdy považovány za nebývalý a nečekaný úspěch. Vždyť strana jako taková vznikla teprve sedm měsíců před těmito volbami; koncipovala se dokonce zcela účelově kvůli těmto volbám. Překročit pětiprocentní klauzuli, nutnou ke vstupu do bundestagu, se jí nepodařilo jen o 125.000 hlasů. Již tehdy se však vědělo, že pokud by ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2014 pro stranu hlasoval stejný počet voličů jako ve volbách do bundestagu, vydalo by to straně na šest až sedm mandátů. Těch bylo nakonec skutečně sedm. Strana tak sice poněkud po volbách do bundestagu smutnila, ovšem fakticky již každé další volby pro ní byly úspěchem a dnes je navíc zcela jasné, že se minimálně v horizontu několika let stala součástí německého stranického systému, byť je to dosud jen ve Štrasburku a v zemských parlamentech. A tak jsou němečtí voliči vůbec poprvé v historii zastoupeni ve Štrasburku také zástupci eurokritické strany. Tím se poměrně viditelně a v mnoha ohledech proměnily podmínky stranické soutěže v Německu, a do dosavadního v podstatě konsenzuálního vnímání německé evropské politiky se tak dostal populistický subjekt, ostře kritizující různé

¹ Dr. Lukáš Novotný působí jako odborný asistent na Katedře politologie a filozofie FF UJEP v Ústí nad Labem a na Institutu teritoriálních studií FSV UK v Praze. Kontakt: lukas.novotny@ujep.cz.

aspekty evropské integrace, zejména její hospodářskou a měnovou unii.

Úspěchy AfD jsou dnes poměrně slušně zpracovány, a to v první řadě v německy psané literatuře [za všechny Niedermayer 2013; Häusler 2013], ovšem nově i v anglicky [Berbair, Lewandowsky, Jasmin 2013; Lewandowski 2014] a česky psané literatuře [Novotný 2015]. Vedle toho je straně vždy věnována patřičná pozornost v případě různých studií k volbám, jak k těm do bundestagu 2013 [Forschungsgruppe Wahlen 2013], tak i do Evropského parlamentu 2014. Všechny tyto tituly se zaměřují skutečně jen na úspěchy a působení strany v těchto volbách a stranou jejich zájmu zůstávají další úspěchy strany AfD. Těmi je především její poměrně slušný úspěch v zemských volbách ve třech spolkových zemích, a to v Braniborsku, Duryňsku a Sasku. Kritici evropské integrace a zastánci ostré protipřistěhovalecké rétoriky se tak dostali do zemských parlamentů, přičemž to bylo za (a) vždy s výsledkem alespoň 10 procent a za (b) do parlamentů tzv. nových spolkových zemí.

Tato stať sice vyjde z výsledků strany zejména ve volbách do Evropského parlamentu a bude si všimát i programatiky a dalšího vystupování strany i ve volbách do bundestagu, neboť to je pro celkové působení AfD zcela zásadní – s ohledem na její dosavadní krátké působení v německé politice. Je také třeba vzít v potaz historické okolnosti, během nichž se strana prosadila, zejména kontext krize eurozóny, resp. krize ekonomické zdatnosti jihoevropského prostoru. Hlavním cílem stati pak bude analyzovat úspěch strany ve výše uvedených zemských volbách. Zemské volby v Německu totiž mívají zcela zásadní roli pro formování celoněmecké politiky, bývají často jistým lakmusovým papírkem a „předvojem“ úspěchu strany na celorepublikové úrovni. Faktem ale je, že úspěch v těchto zemských volbách byl podmíněn zejména úspěchem strany ve volbách do Evropského parlamentu. Dosud strana slavila úspěch skutečně jen v zemských volbách v tzv. nových spolkových zemích, stále ještě značně deziluzovaných z ekonomické transformace, kde je i díky tomu obyvatelstvo naladěno poněkud více protiujiňně [Hamburger Abendblatt 2.2.2015]. Tento stav se ovšem může změnit a dá se očekávat, že eurokritické hlasy a další tematická agenda, kterou strana AfD hlásá, může v brzkém budoucnu oslovit i voliče ve „staré“ SRN [Die Welt 8.9.2015]. Tato studie tak bude chtít přinést i jistou predikci dalšího možného vývoje právě s ohledem na problematiku dalšího možného vývoje AfD na zemské úrovni. Práce bude vycházet s ohledem na jistou aktuálnost v té části, v níž se zabývá samotnými volbami, zejména z programových dokumentů strany a také z článků z denního tisku SRN.

Alternative für Deutschland se v německé politice objevila jako eurokritický stranický subjekt právě na pozadí nedávné dluhové krize, která v mnoha ohledech narušila politickou a ekonomickou soudržnost Evropské unie. Vzhledem k tomu, že jejím hlavním programatickým cílem je dosáhnout zániku měnové unie EU včetně společné měny euro, tak se zde nabízí otázka, zda strana je i v kontextu zemských voleb úspěšná právě díky tomuto svému osobitému *positioningu*. Pokud by tomu tak bylo, jednalo by se o typickou *niche-party* (což také bude jeden z teoretických pojmů, s nimiž autor pracuje), tedy stranu výklenkovou, která předsazuje jedno významné téma před jinými; případně by šlo o stranu čistě monotematickou. To ovšem není teze, kterou by autor této studie předpokládal. Naopak se lze domnívat, že úspěch strany podporují dnes také další současné motivy a další programatické priority, k nimž se strana alespoň částečně vyjadřuje, jakkoli je zřejmé, že zde převládá právě ekonomická argumentace a kritika kroků EU. Tato tematická různorodost, kombinovaná s populistickou rétorikou, je pak obzvláště typická pro zemské volby, jimž je zde věnována zvláštní pozornost. V nich se totiž voliči, alespoň se to dá předpokládat, nerozhodují primárně podle témat, souvisejících s EU. Vstupní tezí tak je to, že sice můžeme

odmítnout to, že se jedná o stranu monotematickou, ovšem proto, abychom stranu označili za *niche party*, tedy výklenkovou, bychom však již jisté argumenty našli.

Teoretická východiska

V souvislosti se stranou *Alternative für Deutschland* se velmi často skloňuje pojem euroskepticismus. Skutečně se jedná o eurokritickou stranu, která si na kritice Evropské unie, resp. německé politiky vůči EU poměrně dost zakládá. Proto vyložíme tento pojem s jeho jednotlivými charakteristikami. Dále uvedeme i charakteristiku pojmu *niche party*, neboť AfD se zdá být příkladem právě tohoto typu politické strany. Subjektů tohoto typu dnes v Evropě nalezneme hned několik, snad i proto se v dnešní politické vědě tento pojem takto ujal.

Vydeme zde z typologie Kopeckého a Mudde [2002], která se opírá o dnes již klasický pohled na euroskepticismus. Kopecký a Mudde přišli s dvojstupňovou diferenciací euroskepticismu, která se snaží dále diferencovat mezi eurokritickými postoji. Rozdělení konceptu euroskepticismu do dvou analytických rozměrů přispívá k vyjasnění základního rozdílu mezi stranami, které jsou kritické pouze vůči EU (zpravidla *eurosceptics*), a těmi, které jsou i negativní vůči myšlenkám, jež jsou základem procesu evropské integrace (zpravidla *euorejects*) [Kopecký, Mudde 2002: 318]. Eurofobní politické strany vystupují jako oponenti a kritici celistvé ideje evropské integrace. Podle Kopeckého und Mudde [2002: 301] postačuje to, když strana nepodporuje třeba jen jednu ze základních myšlenek evropské integrace (nejčastěji je to neochota k ústupkům v oblasti omezení suverenity) k tomu, abychom ji mohli označit za eurofobní. Z tohoto hlediska je pak i zde probíraná strana *Alternative für Deutschland* přirozeně stranou eurofobní [Novotný 2015].

Dodejme ještě několik významných bodů: Kopecký a Mudde [2002: 302] zmiňují, že strana s kritickým postojem vůči jedné specifické politice EU může být jinak stranou eurooptimistickou. Pokud strana jako taková obecně vzato podporuje soudobou podobu EU, je eurooptimistická, a to bez ohledu na její faktický podíl na rozvoji evropské spolupráce. Europesimisté či euroskeptici naopak nepodporují současnou podobu EU a staví se kriticky také vůči aktuálnímu směřování Unie. Na druhou stranu to nutně nemusí znamenat, že euroskeptici musí hned být a priori odsuzující směrem k EU a že musí požadovat vystoupení z EU. Jen sama kritika EU nemusí znamenat nutně její odmítání, což se ostatně vztahuje i na stranu AfD, která za ústřední téma své programatiky učinila spíše kritiku eura. Aktuální vývoj v EU je euroskeptiky často považován za jakousi deviaci a za prohřešek proti původním myšlenkám, na nichž vznikla Evropská unie, resp. její předchůdci. Právě proto, že se jim nepozdává současný vývoj Unie, tak prosazují návrat k těmto původním myšlenkám. Často se tím odůvodňuje požadavek jakési minimální kompetenční varianty EU, která zohledňuje fakticky jen část ekonomické integrace a odmítá další podoby integrace (zejména se to týká odsudků směrem k politické, ale i ekonomické integraci).

V souvislosti s AfD můžeme hovořit o tzv. výklenkové straně (*niche party*). Autorem konceptu je Bonnie Meguidová, která tím poukázala na odlišnost některých stran, jež se odlišují od tradičních mainstreamových stran tím, že a) odmítají tradiční třídní orientaci politiky, za b) se orientují na nová témata, na něž je jen stěží aplikovatelné tradiční pravo-levé dělení a za c) že jsou vnímány jako monotematické [Meguidová 2005: 347]. Podle jiné definice považujeme za výklenkovou stranu, takovou politickou stranu, „která soutěží v malé oblasti neekonomických politik“ [Wagner 2011: 847]. V případě AfD by se jednalo prioritně o téma kritiky EU, ovšem tato stať se snaží spíše ukázat, že AfD se podařilo pojmout svou programatiku šířeji a že se o *niche party* spíše nejedná.

Strana AfD a „eurokrize“

Prvně se AfD objevila ve volbách do bundestagu v roce 2013 se stručným a eurokritickým volebním programem. Impulzem ke vzniku strany byla dluhová krize, která byla a je důsledkem dřívější ekonomické krize a která jako taková odsunula některé země evropské měnové unie na pokraj bankrotu [Bosco, Verney 2012]. To samozřejmě muselo v dnešní globalizované době vyvolat potřebu společných postupů a hlavní roli v těchto koordinačních činech měla německá kancléřka Angela Merkelová. V souvislosti s podpůrnými či přímo záchrannými opatřeními pro Řecko, Irsko, Portugalsko, Španělsko a Kypr převzalo Německo hned několik zásadních finančních rizik, o jejichž skutečné výši a míře se vedou dodnes debaty [Kriesi 2012]. Ostatně kancléřka Merkelová byla hlavní strůjčíní této pomoci, kterou však podmínila nutností tvrdého šetření v těchto zemích. Pro tento svůj kurz Merkelové CDU získala v bundestagu jednak svého koaličního partnera, tedy SPD, ale i Zelené/Die Grünen. Tento tvrdý nastolený trend, k němuž se vedle EU přidala i Evropská centrální banka a Mezinárodní měnový fond, vedl v těchto zemích k zásadním legitimizačním krizím. [Wouter et al. 2013; Lewis-Beck et al. 2012] Vlády, které zde musely přistupovat na tyto podmínky, prohrávají ve volbách, protože nejsou schopny osvětlit svým voličům, proč je dobré a správné postupovat v součinnosti s těmi, kdo je nutí ke škrtům a úsporám.

Tabulka 1: Výsledky AfD

	Bundestag 2013	EU-Parlament 2014	Braniborsko 2014	Duryňsko 2014	Sasko 2014
Výsledek AfD (v %)	4,7	7,1	12,2	10,6	9,7

Zdroj: Autor.

Ovšem nejen v těchto zemích, ale i v těch, které poskytují tuto finanční podporu, dochází k jistým otřesům u vlád, které schválily horentní půjčky či rovnou finanční injekce zemím evropského jihu. Německo by zde mělo být potrefeno v první řadě, protože jeho kancléřka je nejen fakticky, ale i symbolicky nositelem těchto opatření. [Scharpf 2012] Ostatně protestů např. v Řecku, na nichž je posměšně a urážlivě znázorňována právě Angela Merkelová, známe z médií řadu. Merkelové velká koalice se tak v této době snaží primárně zdržet vnitropolitického diskurzu o ekonomických chybách v rámci dozoru evropské měnové unie. Snaží se naproti tomu o rétoriku přisuzování viny za stávající dluhovou krizi jen zemím jihu. Vlastní stát se naopak snaží spíše prezentovat jako zemi, která by pro země jako Řecko měla být vzorem a straní se toho, že by i ona a její vláda tím, že nepřispěly k včasnému vytvoření funkčního fiskálního dohledu, měly přispět k současnému stavu. [Grauwe 2013; Hall 2012]

V kontextu tohoto vývoje pak jistě nepřekvapí, že etablované politické strany se ve volební kampani jak pro volby do bundestagu, tak do Evropského parlamentu snažily různě utišovat případná témata, související s eurokrizí. Jejich volební programy sice obsahovaly zmínky o budoucích možných nástrojích, jež by měly směřovat z této krize, a dokonce se i poměrně zásadně odlišovaly. Tak například CDU/CSU obhajovala své dosavadní kroky a vyzývala k dalším tvrdým restrikcím v případě, že země nebudou ochotny plnit dohodnuté podmínky. Naproti tomu SPD a Zelení chtěli posílit investice do těchto zemí a odkazovali na

nutnost zachování důstojných sociálních podmínek, rodinné politiky atd.

Téma eurokrize shodně fakticky zmizelo z veřejné debaty před oběma posledními velkými německými volbami. V jednom komentáři k tomu napsal novinář Daniel Brössler: „Existující nebezpečí, v němž se nachází Evropská unie, je, že velká evropská krize působí, jako kdyby nebyla. Volební strategové se snaží toto téma učinit toxickým.“ [Die Welt 12.8.2013] Vládní strany nejen v Německu, ale i jinde v EU rozhodně nemají potřebu upozorňovat své voliče na to, jak těmito záchrannými balíčky zemích jižní Evropy jednoho každého občana do budoucna zadlužily a podobné to například ve volbách do EP bylo vedle CDU/CSU i u SPD a Zelených, které také podpořily svými hlasy prosazení těchto opatření. V souvislosti s tím, jakou úlohu sehrálo téma eurokrize v dosavadních kampaních do různých voleb, můžeme říci, že její role byla spíše marginalizována, byla patrná detematizace a skutečně jen minoritní snaha etablovaných politických stran se touto problematikou zabývat. Bylo to dáno v podstatě vysokým konsenzem v otázce ekonomické pomoci Řecku atd.

Tím však ve veřejném diskurzu vznikl jistý prostor, který vyplnila fakticky od okamžiku svého vzniku v únoru 2013 strana AfD. Jejím ústředním cílem bylo a je zrušení eurozóny a návrat k národním měnám, případně k menším a ekonomicky homogennějším regionálním celkům, z nichž vypadnou hospodářsky slabé země evropského jihu.² Centrálním tématem stranické kampaně se tak stalo téma, které bylo velmi originální a které ostatní politické strany *de facto* ignorovaly. Ovšem problematika eura nebyla jediným tématem, které strana tematizovala v kampaních, jakkoli se otázka, jak dál se společnou měnou, stala ústředním problémem, s kterým si voliči stranu spojovali. Objevovala se však též témata daňové, rozpočtové politiky, imigrace a její regulace, sociální oblast či energetická politika. Zvláštní roli sehrálo právě ještě přistěhovalectví, které podle strany potřebuje jasná pravidla. [Süddeutsche Zeitung 13.9.2013] Nově se strana snaží o přistěhovaleckou politiku po vzoru Švýcarska, jež by zohledňovala kvalifikační a integrační schopnost migrantů. Argumentem zde je to, že jednak stát potřebuje kvalifikované pracovníky z ciziny, aby se zde dobře integrovali, a podle toho má i stát usilovat o kvalifikované pracovníky proto, aby tím vznikl dobrý předpoklad pro jejich integraci [Spiegel 10.2.2014] Kampaně vede strana vždy poměrně masivní, což je dáno poměrně velkorysou podporou a finančními dary řady německých podnikatelů. [Die Welt 30.4.2014; FAZ 30.9.2014] To stranu jasně odlišovalo od ostatních nových či malých stran, které ve veřejném prostoru v porovnání s AfD fakticky nebyly vidět.

Zemské volby v Sasku, Braniborsku a Duryňsku

Volby do saského landtagu, konané nezvykle v letním prázdninovém období, konkrétně 31. srpna 2014, pro sebe získala jednoznačně CDU s 39,4 procenty hlasů. Podařila se tak obhajoba dosavadnímu ministerskému předsedovi a původem Lužickému Srbovi, Stanislavu Tillichovi. Pro stranu to sice byla lehká ztráta hlasů necelého jednoho procenta oproti minulým volbám a dokonce se jednalo o vůbec nejhorší výsledek strany v saských volbách, ovšem na celkovém jednoznačném vítězství to nic nezměnilo. Pozoruhodné je, že ihned po volbách Tillich nevyloučil kooperaci s AfD, která v těchto volbách získala 9,7 procent hlasů. Ze stranické centrály v Berlíně však z úst Petera Taubera, generálního sekretáře strany, přišlo kategorické zamítnutí této spolupráce, přičemž se tomuto požadavku podvolil i Tillich [FAZ 31.8.2014] Oba pak shodně odkazovali na to, že pojetí států a společnosti tak, jak jej přede-

² Alternative für Deutschland, Wahlprogramm vom 14. April 2013. Dostupné z WWW: <http://www.alternativ fuer.de/partei/wahlprogramm/> (cit. dne 20. prosince 2013)

stírá AfD, není slučitelné s ideály a hodnotovým rámcem, které vyznává CDU. Paradoxem je, že odmítání přišlo zejména ze stranické centrály. Stanislav Tilloch se spokojil jen s krátkým prohlášením. Za to naopak např. generální sekretář Tauber k tomu poznamenal: „My tady v Berlíně na to máme jasný názor: nepřejeme si koalici s AfD. Tady se jedná o jednoznačně protestní stranu, s níž nemáme žádnou programatickou shodu.“ [FAZ 31.8. 2014] Přitom by AfD podle různých výpovědí jejích reprezentantů byla ochotná do této koalice vstoupit. Objevovaly se též odsudky strany za podporu pravicových radikálů. Stranický šéf Bernd Lücke si ale v ARD povzdechl nad tím, že Stanislav Tilloch je podle něj naočkován z Berlína k tomu, aby s AfD do koalice nevstupoval. Jen ještě dodejme, že v těchto volbách se nadále nepodařilo prosadit liberální FDP a o 800 hlasů unikl vstup do zemského sněmu také pravicově radikální NPD. Za jejich neúspěchem je stále jistě i AfD.

Straně AfD se těmito volbami podařilo poprvé vstup do zemského parlamentu. Lídrem kandidátky byla Frauke Petry. Podle jejích slov, ale i podle stranického předsedy Lückeho se tím straně podařilo stát se etablovanou německou stranou.

Výsledky strany v zemských volbách v Braniborsku přinesly AfD 12,2 procent hlasů. To je ze všech dosavadních úspěchů strany její dosud nejlepší výsledek. Tyto zemské volby proběhly společně s volbami do zemského sněmu v Duryňsku 14. září 2014. V této spolkové zemi, kde voliči volí levicově a kde došlo ke značnému poklesu volební účasti oproti posledním volbám (z 67 na 49 procent), se AfD podařilo velmi dobře shromáždit protestní hlasy a strana nakonec skončila na dvojnásobku výsledku, které jí připisovaly volební výzkumy [Die Zeit 17.6.2014]. Lídr kandidátky, Alexander Gauland, k tomu ihned po volbě poznamenal: „Vstoupili jsme do německé politiky a už nás odsud nikdo nevyžene.“ [tagesschau.de 14.9.2014] Pro úplnost dodejme, že koalici v Braniborsku sestavila SPD a Die Linke a že premiérem se stal Dietmar Woidke [Die Zeit 5.11.2014]. AfD zde neměla dobrou výchozí pozici pro sestavení koalice, protože se všechny relevantní politické strany, včetně CDU, shodly na tom, že s ní spolupracovat nechťejí. Jistou zajímavostí je, že v Braniborsku mají voliči aktivní volební právo od 16 let.

Úspěch AfD, i když zůstala v opozici, byl jistě umocněn i nedávno konanými zemskými volbami v Sasku, kde již strana de facto dobila 10procentní hranici. V Německu totiž funguje, že úspěch jedné nové strany v zemských volbách se může „přelít“ i do voleb dalších (jak to známe od Schill-Partei nebo Pirátů), což tady fungovalo o to víc, že volby proběhly relativně rychle po sobě a v případě obou spolkových zemí se jednalo o země bývalé NDR. AfD se svým stranickým lídrem Alexandrem Gaulandem, bývalým politikem CDU z Hesenska, zde však vedla propracovanou populistickou kampaň, orientovanou mimo témata, souvisejících s EU, zejména na problematiku přeshraniční kriminality z Polska, což je v této spolkové zemi poměrně významné téma [Die Zeit 11.9.2014]. Dokonce nalezneme u AfD, ale také u Die Linke pevné přesvědčení o tom, že bezpečnost Braniborska byla několikrát vyšší v době NDR [Die Welt 14.9.2014]. Jak vzácná názorová shoda dvou stran, které politologové řadí na radikální kraj levice a pravice. S tím pak souviselo i ujištění, že strana zajistí, aby do SRN přicházeli jen „potřební lidé“. Objevovala se i řada dalších témat, především slibů v sociální oblasti, jejichž realizace by byla finančně náročná. Tím hlavním podivuhodným slibem byla představa o tom, že nejvyšší podporu státu by měly mít úplné rodiny s třemi dětmi. [Die Welt 14.9.2014] Odpovědi politiků AfD na otázky, z čeho by financovali tyto své sliby, byl odkaz na asi skutečně předražený projekt berlínského letiště BER. Když prý na toto peníze byly, budou i na štědré sociální politiku. Seriózně vypadající Gauland byl jistým vyvážením stranických sympatizantů, mezi nimiž jsou i pravicovní radikálové.

Tento zemský lídr zde vystupoval skutečně velmi autonomně, například se dostal do sporu s předsedou Luckem, to když kritizoval německou politiku proti Rusku v rámci konfliktu na Ukrajině. Zatímco Lücke spíše souhlasil se sankcemi, byl Gauland rozhodně proti. [Die Zeit 14.9.2014; 28.8.2014]. Obecně pak AfD v Braniborsku vystupovala jako obhájce ruského prezidenta Putina a kritizovala kancléřku Angelu Merkelovou a kroky její vlády právě směrem k Rusku. Vinu za eskalaci konfliktu na východě Ukrajiny přisuzoval Gauland výlučně Kyjevu a jeho neschopnosti uspokojit zájmy ruskojazyčné menšiny na východě země. [Die Zeit 19.8.2014]

V zemských volbách v Duryňsku 14. září 2014 získala AfD 10,6 procent hlasů a její úspěch je podobně jako v případě Braniborska vysvětlitelný též předchozím úspěchem v Sasku. Výsledky tamních voleb byly poměrně silně diskutovány v médiích a ve veřejnosti. Při volební účasti 52,7 procent zde totiž došlo vůbec poprvé k významné politické změně. Oproti předchozím pěti volebním obdobím, kdy byl ministerský předseda vždy za CDU, se zde totiž stal novým premiérem Bodo Ramelow z radikální levice Die Linke. Ostatně Ramelow je podobný případ jako Gauland z Braniborska. Také on není rozený obyvatel Duryňska, ale pochází z Vestfálska a je zde přímo narozený. Jeho rétorika se pak rozhodně vymyká jakýmkoli představám o socialistické internacionále, což je patrné zejména v otázkách přistěhovalcké politiky, kde zdárně dokáže konkurovat populismu AfD [Der Spiegel 21.1.2014; Handelsblatt 1.12.2014].

Volby sice vyhrála opět CDU s 33,5 procenty hlasů, ovšem většinu sestavila levicová koalice Die Linke, SPD a Zelených. Silná CDU odešla do opozice, protože nedokázala vhodně oslovit koaličního partnera. Jím mohla být buď SPD, nebo AfD. Ostatně právě vůči AfD se CDU ostře vymezila. Také v Duryňsku se tak potvrdil trend, podle něhož AfD posiluje a usazuje se i v zemských parlamentech. Obě dominantní strany německého stranického systému, CDU i SPD, sice lehce posílily, směrem k AfD je však jasné, že nejsou schopny zvolit takovou strategii, jež by stranu a její nárůst oslabil. AfD sice podle různých výzkumů sebrala voliče všem stranám, ovšem nejvíce trpěla opět CDU. Podle „Forschungsgruppe Wahlen“ volili v minulých volbách v Duryňsku celých 13 procent voličů AfD křesťanské demokracie CDU, v případě Braniborska to bylo dokonce ještě o jedno procento více [Der Spiegel 24.10.2014]. Pro CDU tak vzniká nový velký otazník, a to co si počít s narůstající podporou AfD. Dosavadní strategie, podle níž CDU konkurenci z AfD prostě jen ignorovala, nevychází, jak si ostatně ukážeme i níže. Velkým problémem je pak AfD paradoxně také pro FDP, poněvadž část jejích voličů přešla též do tábora AfD [Der Spiegel 24.10.2014].

Je přitom zajímavé, že AfD ve všech třech zemských volbách tematizovala podobné problémy, s kterými své voliče oslovovala i CDU. Nemyslím tím patriotismus a rozsévání xenofobie a strachu z přistěhovalců. Spíše se jedná o témata jako vnitřní bezpečnost nebo sociální politika, která zvýhodňuje místní nad imigranty a nemajetné nad majetnými. Dokonce vidíme na příkladě všech třech zemských voleb, že stranu zde tamní občané rozhodně nevolili proto, že by chtěla rušit euro, ale že ústředním tématem voleb byla vnitřní bezpečnost a protipřistěhovalcká politika. Můžeme tak říci, že část zejména konzervativněji smýšlejících voličů dala přednost AfD před CDU, což je ostatně i dnes předmětem polemik uvnitř vládnoucí strany. V době vyhlášení výsledků voleb v Braniborsku a Duryňsku vystoupil předseda AfD, Bernd Lücke, s projevem, v němž za hlavní témata politiky své strany označil řízené přistěhovalectví, solidní rozpočtovou politiku a jinou, lepší rodinnou a vzdělávací politiku. Jak napsal Die Welt: „Strana odpůrců eura je v podstatě pasé.“ [Die Welt 14.9.2014].

Příčiny úspěchu AfD v zemských volbách

Pokud chceme poznat příčiny úspěchu AfD ve třech výše uvedených zemských volbách, pak dojdeme k tomu, že je jich skutečně více a že se jednalo, jako ostatně v každých volbách, o mix různých aspektů, které spolu úzce souvisí. Jednotlivé důvody přitom můžeme rozčlenit do třech oblastí:

Za prvé se jedná o oblast vlivu celoněmeckého působení strany. Zde odlišme jednak dosavadní úspěchy strany, za něž považujeme jak výsledek 4,7 procenta ve volbách do bundestagu 2013, tak ale především úspěch ve volbách do Evropského parlamentu, který straně vynesl sedm mandátů. Dalším důvodem je však i to, že se straně dosud nikdo z relevantních politických stran nijak vážně nestaví do cesty v tom smyslu, že by se s ní argumentačně utkal a že by tím ukázal, že její programatika je v řadě ohledů jen čirý populismus a že strana a její analytici vycházejí z neznalosti faktické politiky. V poslední době to byl předseda německé sociální demokracie, SPD, Sigmar Gabriel, který požadoval silnější zapojení se do kritiky programatických bodů AfD. Podle jeho slov je třeba poukázat na to, že AfD a její antiunijní programatika mohou „vážně ohrozit existenci sta tisícovek pracovních míst“. Gabriel doslova označil její program za „Job-Killer“ a považuje za velkou chybu, že se dosud tato kritická diskuze s a o AfD nevede. [FAZ 15.9.2014] Ovšem hlavní silou, která má potenciál se kriticky vypořádat s AfD, je CDU. Ta sice vítězí ve volbách, ovšem i díky AfD se z politiky vytrácí liberální FDP, jež je přirozeným dlouholetým koaličním partnerem CDU/CSU. A liberálové tráť také na úkor AfD. S tou pak CDU odmítá kooperovat a naopak je vůči ní velmi odsuzující a ignoruje ji jako politickou sílu. Na příkladě AfD se totiž ukazuje, že programově CDU uhýbá více do politického středu a že ztrácí národně-konzervativní část voličstva. Uvnitř CDU se pak jedná zejména o vnitropolitického experta Wolfganga Bosbacha a bývalého předseda poslanecké frakce CDU v bundestagu Christeana Wagnera, kteří zastávají názor, že CDU musí začít svou programatickou získávat zpět tyto konzervativněji naladěné voliče a musí se o ně začít skutečně aktivně ucházet právě s AfD.

Za druhé uvedme oblast specifických témat, která AfD pro jednotlivé volby zvolila. Nalezneme zde přitom jak témata obecná, kam bychom vedle její protiunijní rétoriky zařadili zejména otázky vnitřní bezpečnosti a přistěhovalectví. Strana tyto problémy, na něž německá společnost reaguje velmi citlivě, dokázala prostřednictvím svých lídrů jednotlivých kandidátek oslovovat dostatečně populisticky a srozumitelně. Dominovala přitom zejména téma přistěhovalectví. Nejen tímto tématem, ale i celkovou radikálností při formulování těchto priorit se pak strana stala zajímavou pro velmi pestrý voličský elektorát, do něhož patří jak zastánci levice, tak i pravice, a to včetně krajní pravice. Pro stranu je to jistě dobré, že se jí podařilo dostat do veřejného diskurzu takto průřezové téma, na druhou stranu to představuje i značnou slabinu, protože udržet si tuto heterogenní skupinu rozhodně nebude pro AfD jednoduché.

Třetím důvodem úspěchu AfD je celková doba, v níž se coby politický subjekt objevila. Impulzem k jejímu vzniku byla dluhová krize, která je sice politickými stranami coby téma politických sporů upozadována, na druhou stranu je však sporným tématem společenského diskurzu. Jsou to právě otázky spojené s aktuálním vývojem eurozóny, které v německé společnosti vyvolávají jisté znepokojení a díky nimž se část populace ptá po vhodnosti dalšího zapojení Berlína do záchranných opatření z dluhové krize a potažmo i po další existenci Německa v EU. Tím byl dán úspěšný start této politické strany, jejíž programatika se však díky tomu, že u vzniku stála řada akademiků, ale i například ekonomů a dalších osob, primárně

se formujících z řad kritiků německé evropské politiky, rozšířila i do řady dalších oblastí. Obzvláště úspěšná je strana v tematizování problematiky přistěhovalectví. To můžeme označit za významnou příčinu jejího dosavadního úspěchu v zemských volbách jak v Sasku, tak i následně v Braniborsku a Duryňsku.

Závěr

Závěr této studie bude složen ze dvou částí. Za první poukáží na okolnosti, které by mohly vést k oslabení pozice strany AfD v Německu a explicitně i v jednotlivých spolkových zemích. Za druhé se pak zamyslíme nad tím, zda se jedná či nejedná o *niche party*.

V souvislosti s prvním bodem je zřejmé, že si je i samo stranické vedení AfD dobře vědomo toho, že tento úspěch strany, zejména ten v třech zemských volbách, se může rychle přeměnit ve velké neshody, které mohou stranu dovést k podobnému osudu, jako se to stalo např. německým Pirátům. Ti zažili sice od roku 2011 jistou vítěznou sérii, ovšem následně se strana sama blamovala vnitrostranickými spory, při nichž postupně ztrácela své sympatizanty. A tak například v nadcházejících volbách do berlínské Poslanecké sněmovny, v níž strana dosud zasedá, se musí obávat o znovuzvolení. Jen v Duryňsku čítala ještě krátce po volbách členská základna AfD 430 osob³, ovšem jejich názory na celou řadu naprosto stěžejních věcí jak z vnitřní, tak i vnější politiky se někdy zcela zásadně liší. [Thüringische Landeszeitung 21.11.2014] Narůstá i počet členů strany, což též povede k dalšímu názorovému rozrůznění a zavadá to příčiny ke sporům.

Během dvouleté existence AfD, jež byla v tomto článku analyzována, prošla strana poměrně zajímavým vývojem. Můžeme říci, že si AfD v počátku své činnosti vážně zahrávala s myšlenkou profilovat se jako *niche party*. Spouštěcím motivem založení strany koneckonců byla dluhová krize, resp. postoj kancléřky Merkelové vůči řešení této krize. V prvních volbách AfD skutečně primárně sázela na kritiku evropské integrace a můžeme ji tak v souladu s teorií Kopeckeho a Muddeho nazvat jako stranu *euroseptics*. Míra kritiky EU se postupně navyšovala a úspěch strana slavila ve volbách do Evropského parlamentu v minulém roce. Od této doby si v podstatě ujasnila strukturu svých euroskeptických postojů. Ty však nejsou vysloveně odsuzující evropskou integraci jako celku, ale orientují se výlučně na eurokrizi a na kritiku německé evropské politiky. Není to tedy strana typu *euorejects*. Jako monotematickou stranu vnímala dokonce ještě po volbách do zemského sněmu v Sasku také média, která o nich opakovaně referovala a nadále referují jako o monotematické euroskeptické straně. Dlužno také dodat, že v roce 2014 bylo téma evropské integrace v Německu mimořádně palčivé a myšlenka na etablování strany, která by se na kritice evropské integrace mohla profilovat, tak nepostrádala elementární logiku.

Na základě provedené analýzy v případě těch zemských voleb, v nichž strana uspěla, lze konstatovat, došlo k jistému posunu v programatických prioritách strany. To je přirozeně dáno charakterem německých zemských voleb, v němž nesehrávají témata související s kritikou evropské integrace, takovou roli, jako tomu bylo u voleb do Evropského parlamentu. Analýzu voleb v Sasku, Braniborsku a Duryňsku nám navíc usnadňuje ta skutečnost, že se jedná o země bývalé NDR s velmi podobnými problémy. A tak zde AfD mohla vystupovat s podobnými tématy. Od monotematicnosti, tedy od euroskepticismu, se strana začala po-

³ Jen pro srovnání: sociální demokraté (SPD), kteří mají v zemském sněmu v Erfurtu 12 mandátů, tedy o jeden více než AfD, tak registrují jen v Duryňsku skoro 4 500 členů. [Thüringische Landeszeitung 21.11.2014]

souvat již bezprostředně po volbách do Evropského parlamentu, což je v podmínkách německé politiky dáno skutečně především existencí spolkových zemí a jednotlivých předvolebních bojů v nich. A tak zatímco euroskepse AfD je nezpochybnitelná, o monotematicnosti tak lze vést debatu jen v souvislosti s mírou pozornosti, kterou strana věnuje evropské integraci. Závěrem však učinme to zjištění, že porovnáme-li to, s jakou intenzitou pracuje AfD s problematikou evropské integrace, pak je to přeci jen výrazně více, než je tomu v případě jiných politických stran. A tak v tomto ohledu je možné AfD považovat za *niche party*. Platí ale, že evropská integrace není – alespoň v případě zemských voleb – natolik zajímavé pole pro sklizeň voličské přízně, že obyvatelé v oněch třech spolkových zemích na tuto kritiku EU zásadním způsobem nereagují. Za to však dokáže tento jejich elektorát velmi dobře slyšet na témata přistěhovalectví a obecně i vnitřní bezpečnosti. To pro tyto volby sehrálo onu roli „výklenku“, který tak byl jednotícím tématem všech třech kampaní. Na druhou stranu musíme vidět i jisté snahy strany zbavit se nálepky monotematické strany a vidíme pokusy o obsahovou diverzifikaci svého programu. Na to, zda se jí tato programatická diferenciacce podaří, či nikoli, je ještě předčasné odpovídat a vydá to jistě na další samostatnou studii.

LITERATURA

- BERBUIR, N.; LEWANDOWSKY, M.; SIRI, J. (2014). The AfD and its Sympathisers: Finally a Right-Wing Populist Movement in Germany? *German Politics*, vol. 23, no. 1, 1–25.
- BOSCO, A.; VERNEY, S. (2012). Electoral Epidemic: The Political Cost of Economic Crisis in Southern Europe, 2010–11. *South European Society and Politics*, vol. 17, no. 2, 129–154.
- FORSCHUNGSGRUPPE WAHLEN (2013). *Bundestagswahl : eine Analyse der Wahl vom 22. September 2013*. Berichte der Forschungsgruppe Wahlen 154. Mannheim 2013 (online digitální knihovna ULB Düsseldorf).
- HÄUSLER, A. (2013). *Die »Alternative für Deutschland« – eine neue rechtspopulistische Partei? Materialien und Deutungen zur vertiefenden Auseinandersetzung*. Düsseldorf: Heinrich-Böll-Stiftung NRW.
- KOPECKY, P.; MUDDE, C. (2002). The Two Sides of Euroscepticism: Party Positions on European Integration in East Central Europe”. *European Union Politics*, vol. 3, no. 3, 297–326.
- KRIESI, H. (2012). The Political Consequences of the Financial and Economic Crisis in Europe: Electoral Punishment and Popular Protest. *Swiss Political Science Review*, vol. 18, no. 4, 518–522.
- van GENT, W.; MAMADOUH, V.D.; van der Wusten, H. H. (2013). Political Reactions to the Euro Crisis: Cross-National Variations and Rescaling Issues in Elections and Popular Protests. *Eurasian Geography and Economics*, vol. 54, no. 2, 135–161
- GRAUWE, P. (2013). The Political Economy of the Euro. *Annual Review of Political Science*, vol. 16, no. 1, 153–170.
- HALL, P. A. (2012). The Economics and Politics of the Euro. *German Politics*, vol. 21, 4, 355–371.
- LEWIS-BECK, M.S.; LOBO, M.C.; BELLUCCI, P. (eds.) (2013). Special Symposium: Economic Crisis and Elections: The European Periphery. *Electoral Studies*, vol. 31, no. 3, 469–642.

- LEWANDOWSKI, M. (2014). Alternative für Deutschland (AfD) – A new actor in the German party system. Londýn: Friedrich-Ebert-Stiftung. Online <http://www.feslondon.org.uk/cms/publications/details/alternative-fuer-deutschland-afd-a-new-actor-in-the-german-party-system.html>.
- MEGUID, B. (2005). Competition Between Unequals: The Role of Mainstream Party Strategy in Niche Party Success. *American Political Science Review* vol. 3, 347–359.
- NIEDERMAYER, O. (2013). Eine neue Konkurrentin im Parteiensystem? Die Alternative für Deutschland. In: týtž. (ed.). *Die Parteien nach der Bundestagswahl 2013*. Wiesbaden: Springer, 175–207.
- NIEDERMAYER, O. (2014). Aufsteiger, Absteiger und ewig „Sonstige“: Klein- und Kleinstparteien bei der Bundestagswahl 2013. *Zeitschrift für Parlamentsfragen*. Vol. 45, 1, 73–93.
- NOVOTNÝ, L. (2014). *Spolková republika Německo*. Praha: Libri. ISBN 978-80-7277-520-0.
- NOVOTNÝ, L. (2015). Euroskeptismus v Německu na příkladě Alternative für Deutschland. *Politics in Central Europe*, vol. 8, 1, v tisku.
- SCHARPF, F. W. (2012). *Legitimacy Intermediation in the Multilevel European Polity and Its Collapse in the Euro Crisis*. MPfG Discussion Paper No. 12/6. Köln.
- WAGNER, M. (2012). Defining and measuring niche parties. *Party Politics*, Vol. 18, no. 6, 845–864. ISSN 1460-3683.

Volební programy

Alternative für Deutschland – volby do bundestagu 2013

Alternative für Deutschland – volby do EP 2014

Alternative für Deutschland – volby do zemského sněmu Sasko, Braniborsko, Duryňsko

Denní tisk (2012-2015)

Der Spiegel

Die Welt

Die Zeit

FAZ

Hamburger Abendblatt

Handelsblatt

Süddeutsche Zeitung

Thüringische Landeszeitung